

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Всесвітня історія

7 клас

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

для загальноосвітніх навчальних закладів

Затверджено та надано гриф
«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

(наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року №
698)

2022 р

Пояснювальна записка

Навчання історії спрямоване на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, яка полягає в розвитку та соціалізації особистостей учениць/учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник закладу загальної середньої освіти – це патріотка/патріот України, яка/який знає її історію; носійка/носій української мови, культури, яка/який поважає культуру інших народів, вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатна/здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Процес консолідації української нації, що відбувається впродовж тривалої російсько-української війни й особливо після широкомасштабного російського військового вторгнення, яскраво підкреслює важливість шкільної історичної освіти.

Мета шкільної історичної освіти

Метою шкільної історичної освіти є:

а) формування вільної особистості, яка визнає національні та загальнолюдські цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у своїй поведінці;

б) виховання засобами історії громадянської свідомості, зорієнтованої на патріотичне почуття приналежності до власної держави та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві;

в) прищеплення толерантності й поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей.

Ця мета має конкретизуватися в **комплексі завдань**, з яких пріоритетними є:

- поглиблення інтересу до історії як сфери знань і навчального предмета, розвиток мисленнєвих здібностей та умінь, необхідних для розуміння сучасних викликів;
- набуття системних знань про факти, події, явища, тенденції в Україні та світі з позицій: цінності життя людини, досвіду українського державотворення, утвердження єдності й соборності українського народу, значення європейських культурних і правових традицій для суспільних процесів в Україні, зміцнення національних інтересів і суверенітету, цілісності та непорушності кордонів української держави в контексті світового історичного процесу;
- розвиток історичного, критичного та творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу, проблеми, що стоять перед країною та світом;
- усвідомлення національного інтересу, необхідності захисту суверенітету, територіальної цілісності власної держави в умовах реальних військово-політичних, інформаційних та інших викликів;

- долучення до духовних і культурних надбань і цінностей, історико-культурних традицій українського й інших народів;
- сприяння формуванню політичної та правової культури, громадянської самосвідомості, пошани до державної символіки України в гармонійному поєднанні із національними та загальнолюдськими цінностями.

Реалізація мети шкільної історичної освіти здійснюється через розвиток основних складових історичної свідомості:

а) накопичення знань про основні події, явища та процеси, їхні давніші та сучасні інтерпретації;

б) оволодіння способами розумових дій, необхідних для розуміння минулого, осягнення сучасного і прогнозування майбутнього;

в) усвідомлення демократичних цінностей та їх дотримання на практиці.

Обов'язкові результати шкільної історичної освіти передбачають, що учениця/учень:

- мислить історико-хронологічно, орієнтується в історичному часі, встановлює причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства (**хронологічна компетентність**);

- мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища (**просторова компетентність**);

- мислить критично, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання (**інформаційна компетентність**);

- мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого і сучасного та зіставляє їхні інтерпретації (**логічна компетентність**);

- усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації (**аксіологічна компетентність**).

Зміст історичного матеріалу базується на таких пріоритетах: науковість, національна спрямованість, хронологічна послідовність, логічність, людський вимір історії, постановка проблемних навчальних завдань, полікультурність; органічне й оптимальне дотримання пропорцій між суспільно-політичною, соціально-економічною, культурною та духовною складовими історичного процесу, загальнонаціональною історією, регіоналістикою й історичним краєзнавством; виокремлення історії повсякдення, мікроісторії та особливостей трансформації рівня життя населення відповідно до подій, що відбувалися в Україні та світі.

Змістові наголоси навчальних програм

Політичні, економічні, соціальні й культурні виклики, що виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України зумовили необхідність змін у чинних навчальних програмах з історії для закладів загальної середньої освіти, щоби не лише доповнити наявний матеріал останніми подіями, але й урахувати нові історіографічні напрацювання та увиразнити наскрізні сюжетні лінії з минулого, що дають змогу пояснити сучасні події. А саме:

- відображено історію Русі-України, Галицько-Волинського князівства,

королівства Руського, українських земель у середині XIV – початку XVI ст. відповідно до здобутків сучасної зарубіжної та української історіографії;

- переформатовано концептуально зміст ранньомодерної історії України, виходячи з кончеїної необхідності зв'язати між собою досвіди перебування українських земель в складі Речі Посполитої та Війська Запорозького/Гетьманщини, як генетично споріднених в розрізі державних інституцій, політичної культури, економіки, культури й повсякденного життя;

- впроваджено поняття-концепт «Козацька революція середини XVII ст.», який якнайкраще відповідає сутності цього явища і протягом останнього десятиліття дедалі впевненіше набуває визнання в українській та світовій історіографії;

- осучаснено зміст історії України «довгого» XIX ст., де зацентровано на процесах українського націєтворення і націєствердження; - звернуто основну увагу на історію України XX ст.;

- внесено до програми погляд на СРСР як на державу імперського типу, де імперський спосіб організації влади поєднувався з тоталітарним режимом;

- при висвітленні Української революції перенесено наголос на події 1917– 1918 рр., адже революція досягла мети, коли постала Українська Народна Республіка;

- наголошено на державотворчій спадкоємності сучасної України від Української Народної Республіки;

- сконцентровано увагу на понятті «українська політична нація», зокрема, на формуванні її контурів і консолідацію впродовж XX ст.;

- ширше представлено практику використання в СРСР масового штучного голоду як політичного знаряддя;

- розширено просторові контексти української історії, з української перспективи осмислено сюжети світової історії (як-от: внесено сюжет про національне державотворення в Білорусі, країнах Балтії та Закавказзя);

- передбачено окремим навчальним блоком розгляд сучасної російськоукраїнської війни, зокрема, її історичного коріння; - запроваджено нові поняття та терміни, актуальні для розуміння сучасності (наприклад, «доктрина “русского міра”», «рашизм» тощо);

- звернуто увагу на необхідність ширшого використання пізнавальних і виховних можливостей історичної біографістики;

- зорієнтовано школярів на вивчення не лише інструментів насильства, якого в XX ст. зазнавали українці, а й опору йому тощо.

Сьогодні Україна переживає найважчі випробування за весь період незалежності. Повномасштабна війна, яку 24 лютого 2022 р. розпочала Російська Федерація, спрямована насамперед проти української державності та має виразні риси геноциду українського народу. Складовою цього геноциду є намагання путінського режиму знищити українців як політичну націю, зруйнувати не тільки українські міста і села, але й українську історичну пам'ять та національну самосвідомість.

У підготовці до цієї варварської війни путінський режим особливу роль приділяв фальсифікації історії та пропаганді «русского міра», формуючи у росіян імперську свідомість та шовіністичні настрої. Тому, в умовах протистояння агресивній антиукраїнській пропаганді, особливе значення має збереження та розвиток української історичної освіти та подальше формування в української учнівської молоді

патріотизму, усвідомлення загальнолюдських цінностей та несприйняття імперської і шовіністичної ідеології. При цьому українська історична освіта має не «віддзеркалювати» ідеологічні атаки з боку путінського режиму, а послідовно продовжувати формування в учнівства української історичної пам'яті, патріотизму та розуміння єдності України та українського народу з Європою та європейськими демократичними цінностями.

Із цього огляду Програма допускає, пропонує змінювати поняття «радянський» на «совєтський» у контекстах, що вказують на:

1) неприйнятності для України і нав'язані керівним центром СРСР/СССР політичні, економічні, соціальні та культурні практики (напр., світогляд «совєтської людини», «совєтизація», «концепція “совєтського народу”»);

2) негативізацію, спотворення більшовиками (комуністами) понять «Ради», «радитися», «народовладдя». У Програмі в більшості випадків зразки таких заміन запропоновано під час першого вживання понять. Надалі вони зазвичай не повторюються, щоб не переобтяжувати змістову та компетентнісну складові таблиць.

Структура програми та організація навчання учнівства

Програма складається з Пояснювальної записки, структурованих за розділами очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учениць/учнів і змісту навчального матеріалу як основи для досягнення цих результатів. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і викладені через знання, розуміння й уміння, які відповідають знаннєвому, смисловому й діяльнісному компонентам. Ціннісний компонент (зважаючи на особливості історичного матеріалу) окремо за розділами не описується, позаяк відображений у компонентах ключових компетентностей і актуалізується через знання, розуміння й уміння наскрізно в межах усіх розділів.

Зміст кожного розділу програми містить перелік історичних сюжетів, не розділених на окремі заняття. Вчительство, орієнтуючись на вимоги щодо підготовки учениць/учнів, має можливість самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярів/школярок, класу та індивідуального підходу вчительки/вчителя до навчання. До кожної теми подано орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт, у деяких випадках – рекомендований (але не вичерпний) перелік історичних подій, об'єктів і джерел для організації навчальної роботи. Це не виключає залучення вчительством інших джерел та пізнавальних завдань, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин вчительство може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Тематика практичних і творчих робіт укладена таким чином, аби диференціювати завдання в класі за рівнем складності. Для підвищення ефективності навчання, зокрема розподілу навчального часу, програма пропонує синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії в 7–11 класах. Рекомендовану послідовність роботи над проблематикою історії України та всесвітньої історії за розділами наведено в таблиці наприкінці Пояснювальної записки.

Організацію навчально-пізнавальної діяльності учениць/учнів за цією програмою вчителька/вчитель відображає у власному календарно-тематичному плані

або в робочій програмі, що її затверджує керівник навчального закладу. Робочу програму вчителька/учитель укладає тоді, коли хоче вибудувати в межах навчальної програми свій алгоритм роботи з учнівством, зокрема акцентувати на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних і творчих робіт тощо.

Практичні роботи є обов'язковими для кожного розділу програми. Вони можуть відбуватися в різних формах: як на окремій ланці уроку (для вивчення нового матеріалу, узагальнення, закріплення тощо), так і протягом усього уроку (лабораторно-практичне заняття). Така робота може виконуватися за вибором як учительства, так і учнівства, як у класі, так і вдома, але з обов'язковою презентацією її результатів на занятті. Організація лабораторно-практичних занять передбачає певну динаміку, яка полягає у збільшенні в кожному наступному класі лабораторної (обсяг, складність, характер і види джерел) і практичної (урізноманітнення способів діяльності) складової, ступеня самостійності учнівства (від виконання роботи за допомогою вчительки/вчителя за докладною інструкцією до самостійного виконання за загальним завданням). За основними видами діяльності практичні роботи поступово змінюють свій характер від описових і частковоаналітичних до переважно аналітичних.

У визначенні результатів навчально-пізнавальної діяльності програма робить наголос на діяльнісному компоненті. На думку укладачок/уладачів, ефективність навчання залежить передусім від залучення учнівства до різноманітних видів діяльності, що дає змогу йому успішніше оволодівати суспільним досвідом і, як наслідок, забезпечує соціальну активність особистості, її спрямованість на творчу діяльність. Тому, зокрема в 10–11 класах, до кожного розділу подано теми, які можуть бути розкриті під час виконання навчальних проєктів, написання есе, а також – у багатьох випадках – пропозиції щодо можливості використання міжпредметних зв'язків. Учителька/учитель на свій розсуд може обирати (змінювати/корегувати/доповнювати) теми, а також досліджувати їх у різний спосіб, залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярства, класу й індивідуального підходу вчительства до навчання. Рекомендовані проєкти спрямовані на розвиток творчо-пошукових умінь і навичок. Головним критерієм успішності роботи вчительки/вчителя за цією програмою є не так змістова повнота, як уміння налагодити творчу роботу учнівства з орієнтацією на формування ключових і предметних компетентностей.

**Таблиця для синхронізації курсів історії України
та всесвітньої історії в 7 класах**

Клас	Предмет	Розділ навчальної програми
	Всесвітня історія	Повторення. Вступ.
	Всесвітня історія	Розділ 1. Перші середньовічні держави.

7 клас	Історія України	Розділ 1. Виникнення Русі-України.
	Всесвітня історія	Розділ 2. Середньовічний світ Західної Європи.
	Всесвітня історія	Розділ 3. Європейське суспільство і держави в X–XV ст.
	Історія України	Розділ 2. Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XI ст.
	Історія України	Розділ 3. Русь-Україна у другій половині XI – першій половині XIII ст.
	Історія України	Розділ 4. Галицько-Волинське князівство («держави Романовичів») кінця XII – середини XIII ст. Королівство Руське середини XIII–XIV ст.
	Всесвітня історія	Розділ 5. Країни Центральної та Східної Європи в X–XV ст.
	Історія України	Розділ 5. Руські землі у складі сусідніх держав (середина XIV – початок XVI ст.). Кримське ханство.
	Всесвітня історія	Розділ 4. Матеріальний і духовний світ європейського Середньовіччя.
	Всесвітня історія	Розділ 6. Середньовічний Схід.
	Історія України	Узагальнення до курсу. Історія України в контексті Середніх віків.

Всесвітня історія

(35 годин)

7 клас

Структура курсу.

Повторення. Вступ.

Розділ 1. Перші середньовічні держави.

Розділ 2. Середньовічний світ Західної Європи.

Розділ 3. Європейське суспільство і держави в X–XV ст.

Розділ 4. Матеріальний і духовний світ європейського

Середньовіччя.

Розділ 5. Країни Центральної та Східної Європи в X–XV ст.

Розділ 6. Середньовічний Схід (оглядово).

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – <i>хронологічні межі та періодизацію</i> Середньовіччя, – <i>час</i> Великого переселення народів; – <i>види джерел</i> з історії Середньовіччя; – <i>напрямки</i> Великого переселення народів і розселення слов'ян. Розуміти: – <i>Середні віки</i> (Середньовіччя) як період між історією Стародавнього світу та Новою історією; – <i>Середні віки</i> в Україні як княжу добу, періоди якої збігаються з відповідними періодами європейської історії, а саме: а) період становлення племінних князівств і союзів (V–IX ст.) – з добою раннього Середньовіччя (середина V ст. – кінець IX ст.); б) період існування Русі (IX–XIII ст.) – з добою зрілого Середньовіччя (X–XIII ст.); в) період удільних князівств (XIII–XV/XVI ст.) – з добою пізнього Середньовіччя (XIV–XV ст.); – <i>як користуватися підручниками</i> з історії України та всесвітньої історії для 7 класу на уроці й удома. Уміти: – <i>охарактеризувати</i> первісні часи та історію Стародавнього світу; – <i>перелічити</i> цивілізаційні здобутки населення України	Повторення: Велике переселення народів та його наслідки. Розселення слов'ян. Вступ: Середньовіччя як період розвитку людства. Періодизація.

стародавніх часів; – <i>назвати</i> хронологічні межі та періодизацію Середніх віків; – <i>укласти</i> синхронізовану хронологічну таблицю «Європа в добу Середньовіччя».	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт. – Розпочати роботу над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу Середньовіччя» (за зразком):	

Період, дата (століття або рік)	Події на теренах України	Події поза теренами України	Примітки
<i>Раннє Середньовіччя</i> <i>Зріле (Високе) Середньовіччя</i> <i>Пізнє Середньовіччя</i>			

Розділ 1. ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – <i>хронологічні межі</i> існування Франкського королівства, <i>час</i> утворення Франкської та Візантійської імперій, виникнення ісламу; – <i>територію</i> «варварських королівств», імперії Карла Великого, <i>напрямки</i> завоювальних походів арабів. Розуміти: – <i>поняття</i> «варварське королівство», «експансія», «іслам», «Коран», «халіфат». Уміти: – <i>розташувати в хронологічній послідовності</i> відомості про Велике переселення народів, Франкську та	Утворення «варварських королівств». Франкська держава. Хлодвіг. Завоювання Карла Великого. Імперія франків. Розподіл імперії. Візантійська імперія доби Юстиніана. Розквіт Візантії за Македонської династії та династії Комнінів. Культура Візантії. Природно-географічні умови Аравії. Виникнення ісламу. Мухаммад. Арабські завоювання та халіфати. Розвиток арабо-

Візантійську імперію, перші Арабські халіфати (Омейядів і Аббасидів); – <i>показати на карті</i> «варварські» королівства, імперію Карла Великого, Візантію, напрямки завойовницьких походів арабів, Арабський халіфат; – <i>схарактеризувати</i> організацію влади у «варварських королівствах», Франкській та Візантійській імперіях, перших Арабських халіфатах; – <i>визначити</i> наслідки Великого переселення народів, розпаду імперії Карла Великого, виникнення ісламу й арабської експансії.	мусульманської культури.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт. – Внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Велике переселення народів, Франкське королівство, Франкську та Візантійську імперії, перші Арабські халіфати (Омейядів і Аббасидів), об'єднання арабів під владою Мухаммада, виникнення ісламу та ісламського літочислення. – Позначити на контурній карті «варварські» королівства, імперію Карла Великого, Візантію, напрямки завойовницьких походів арабів, Арабський халіфат. – Зіставити організацію влади у «варварських королівствах», Франкській імперії, Візантійській імперії, перших Арабських халіфатах.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	
Розділ 2. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – <i>основні стани</i> середньовічного суспільства; – <i>найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи</i> Середньовіччя, <i>територію</i> поширення християнства. Розуміти: – <i>станове суспільство</i> як суспільство з ієрархічно вибудованою соціальною структурою, кожна з великих соціальних груп (станів) якого – відносно замкнена та умовно об'єднана своїми правовим і економічним становищем у суспільстві; – <i>причини і наслідки</i> внутрішньої і	Зв'язок людини і природи. Рух населення. Внутрішня і воєнна колонізація. Три стани середньовічного суспільства. Феодалізм. Організація християнської церкви в Середньовіччі.

зовнішньої колонізації середньовічної Європи; – <i>роль</i> християнської церкви в Середньовіччі; – <i>поняття</i> «васалітет», «внутрішня колонізація», «Ганза», «гільдія», «єпархія», «зовнішня колонізація», «лихварство», «майстер», «міська комуна», «підмайстер», «суспільний стан», «учень», «феод», «феодалізм», «феодальна драбина», «церковна ієрархія», «цех». Уміти: – <i>показати на карті</i> найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, територію поширення християнства; – <i>описати</i> повсякденне життя у феодальному замку, міському будинку (майстерня, крамниця), селянській господі; – <i>схарактеризувати</i> соціальне становище і роль кожного з основних станів середньовічного суспільства.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт. – Підготувати (з використанням кількох видів джерел) і представити усне повідомлення (п'єску, живу картинку) на теми «У феодальному замку», «У міському будинку (майстерні, крамниці)», «У селянській господі» <i>(на вибір учителя/учениця або учнів/учениць)</i>. – Зіставити (на основі витягів з доступних джерел) правове становище різних груп середньовічного населення Західної Європи.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	
Розділ 3. ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВИ в X–XV ст.	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – <i>час</i> походів вікінгів, нормандського завоювання Англії, «Хрестових походів», Реконкісти, Столітньої війни, «Війни троянд»; – <i>дати</i> утворення Священної Римської імперії, початку скликання англійського парламенту та Генеральних штатів у Франції, ухвалення «Великої хартії вольностей»;	Скандинавія в Середньовіччі. Походи вікінгів та їхні завоювання. «Хрестові походи». Держави хрестоносців. Духовно-рицарські ордени. Середньовічні держави: від роздробленості до станово-представницьких

– *території* походів вікінгів, «Хрестових походів».

Розуміти:

- *причини* політичного роздроблення держав Західної Європи та *мотиви* «Хрестових походів»;
- *суспільне значення* самопожертви Жанни д'Арк;
- *значення* формулювання принципу недоторканності особи для становлення правової культури європейської цивілізації;
- *феодално-теократичний характер* Священної Римської імперії;
- *поняття* «вікінги», «Генеральні штати», «династична унія», «духовно-рицарські ордени», «парламент» («кортеси», «сейм»), «Реконкіста», «станово-представницька монархія», «теократія», «феодална роздробленість», «Хрестові походи».

Уміти:

- *розташувати в хронологічній послідовності* відомості про походи вікінгів, формування середньовічних держав (від роздробленості до станово-представницьких монархій або республік), «Хрестові походи» і держави хрестоносців;
- *показати на карті* території Королівства Іспанія, Королівства Франція, Королівства Англія, Священної Римської імперії, італійських торговельних республік, напрямки походів вікінгів, «Хрестових походів», торговельні шляхи, якими користувались італійські міста-держави;
- *розкрити сутність* та історичне значення діяльності Жанни д'Арк;
- *описати і порівняти* формування станово-представницької монархії у Франції та в інших державах Західної Європи;
- *схарактеризувати* організацію влади в торговельних містах-державах (Генуї, Венеції та ін.); напрямки внутрішньої й зовнішньої політики європейських правителів (Ізабелль I і Фернандо II, Луї XI, Генрі II Плантагенета, інших);
- *визначити* наслідки «Хрестових походів», Реконкісти, Столітньої війни, «Війни троянд».

монархій. Реконкіста.

Династична унія

Ізабелль I і Фернандо II та

утворення Королівства

Іспанія.

Франція у XI–XV ст. Столітня війна.

Консолідація влади в руках французьких королів.

Англія в XI–XV ст.

«Велика хартія вольностей».

«Війна троянд». Священна

Римська імперія: устрій та

боротьба за політичний

провід між світськими і

духовними володарями.

Італійські торговельні республіки (Генуя, Венеція).

Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт.

- Внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про походи вікінгів, нормандське завоювання Англії, «Хрестові походи», Реконкісту, утворення королівства Іспанія, Столітню війну, утворення Священної Римської імперії, перше скликання англійського парламенту і Генеральних штатів у Франції, інші *(на розсуд учительки/учителя)*.
- Позначити на контурній карті територію поширення християнства, кордони Королівства Іспанія, Королівства Франція, Королівства Англія, Священної Римської імперії, італійських торговельних республік, найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, напрямки походів вікінгів, «Хрестових походів».
- Зіставити устрій станово-представницької монархії у Франції та в інших державах Західної Європи (монархія, середньовічних республіках); тезово (усно або письмово) представити результати зіставлення (висновки).
- Встановити (на основі витягів з тексту документа) цінність «Великої хартії вольностей» для сучасних європейців, її значення для становлення європейської правової культури.

Узагальнення**Тематичний контроль****Розділ 4. МАТЕРІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ СВІТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ**

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – <i>хронологічні межі</i> Раннього Відродження, <i>дату</i> розколу християнської церкви, <i>час</i> винайдення книгодрукування; – <i>основні наукові й технічні досягнення</i> Середньовіччя; – <i>університетські центри</i> Середньовіччя, <i>межі</i> поширення впливу католицької та православної церков. Розуміти: – <i>основні відмінності</i> між католицизмом і православ'ям; – <i>роль вчення</i> Томи Аквінського у формуванні європейської правової системи; – <i>значення</i> книгодрукування для розвитку європейської культури; – <i>історичне значення</i> технічних досягнень	Церковний розкол 1054 р. Католицька церква в XI–XV ст. Середньовічні єресі й боротьба з ними. Середньовічні школи та університети. Наукові й технічні досягнення. Книгодрукування. Архітектура і мистецтво. Раннє Відродження. Гуманізм.

Середньовіччя; наукових праць (відкриттів і винаходів) Роджера Бекона, Йоганна Гутенберга, П'єра Абеляра, художньої творчості Данте, Петрарки, Боттічеллі, Донателло та ін.; – поняття «Альбігойські війни», «вітраж», «готичний стиль», «гуманізм», «єретик», «інквізиція», «Раннє Відродження», «романський стиль», «університет». Уміти: – <i>розташувати в хронологічній послідовності</i> відомості про розкол християнської церкви, поширення романського і готичного мистецьких стилів, книгодрукування, Раннє Відродження; – <i>на карті</i> університетські центри й міста, – пов'язані з початком Відродження; межі поширення впливу католицької і православної церков; – <i>обґрунтовано оцінити</i> вплив церкви на культуру й освіту; – <i>визначити причини і наслідки</i> виникнення університетів; поширення ідей гуманізму і культури Раннього Відродження; – <i>розпізнати</i> будівлі (храми) романського і готичного стилів.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт. – Внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про розкол християнської церкви, час поширення романського і готичного мистецьких стилів, винайдення книгодрукування; Раннє Відродження. – Позначити на контурній карті та надписати університетські центри й міста, пов'язані з початком Відродження, межі поширення впливу католицької і православної церков. – Створити повідомлення «Книга і культура читання в Середньовіччі». – Описати (на основі доступних джерел) повсякденне життя середньовічного студента/учня. – Підготувати ілюстровану уявну екскурсію «Середньовічні замки та собори: візитна картка туристичної Європи».	
Міжпредметні зв'язки: — 7 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Мистецтво: діалог традицій і новаторства. Тема: Мистецтво в нашому житті (Учень/учениця усвідомлює необхідність збереження пам'яток архітектури як художнього надбання людства).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 5. КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ в X–XV ст.	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – час гуситських війн, монгольської навали на Східну Європу, утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, дату Грюнвальдської битви, падіння Константинополя; – <i>території</i> Польщі, Угорщини, Чехії, Великого князівства Московського та Новгородської боярської республіки, Золотої Орди, <i>напрямки</i> походів монголів. Розуміти: – <i>наслідки</i> панування монголів (Золотої Орди) для суспільств Східної Європи; – особливості підпорядкування Московського князівства Монгольській імперії (Золотій Орді); – <i>роль</i> чернечих лицарських орденів (Тевтонського, Лівонського та ордену Мечоносців) у християнізації Східної Європи; – <i>значення</i> Грюнвальдської битви для народів Східної Європи; – <i>поняття</i> «боярська республіка», «гусити», «гуситські війни». Уміти: – <i>розташувати в хронологічній послідовності</i> відомості про утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, падіння Візантійської і становлення Османської імперії, гуситські війни, правління володарів держав Східної та Центральної Європи; – <i>показати на карті</i> території Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, – <i>місце</i> Грюнвальдської битви, територію поширення гуситського руху і гуситських воєн, <i>напрямки</i> завойовницьких походів турків-османів; – <i>схарактеризувати</i> внутрішню та зовнішню	Чернечі лицарські ордени (Тевтонський, Лівонський, орден Мечоносців) та християнізація Східної Європи. Велике князівство Литовське за правління Ольгерда (Дмитра) Гедиміновича. Польське королівство за Казимира III. Угорське королівство за Іштвана I. Гуситські війни у Чехії. Монгольське панування. Новгородська боярська республіка. Устрій та територіальні загарбання Великого князівства Московського в XIV – на початку XVI ст. Утворення Османської імперії. Правління Мехмеда II. Культура Османської імперії.

політику правителів держав Східної Європи; діяльність Яна Гуса; – <i>обґрунтувати</i> думку про взаємодію та зіткнення на теренах Центрально-Східної Європи візантійської, руської та західноєвропейської (католицької) культурних традицій	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт. – Внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Новгородської боярської республіки, Великого Московського князівства, Грюнвальдську битву, падіння Константинополя і гуситські війни, правління володарів держав Східної та Центральної Європи. – Позначити на контурній карті території Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, місце Грюнвальдської битви, територію поширення гуситського руху і гуситських воєн, напрямки завойовницьких походів турків-османів. – Виявити в пам'ятках культури народів Центрально-Східної Європи прояви візантійської, руської та західноєвропейської (католицької) культурних традицій	
Узагальнення	
Тематичний контроль	
Розділ 6. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СХІД (оглядово)	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – <i>території</i> середньовічних Індії та Китаю. Розуміти: – <i>значення</i> культурних досягнень середньовічних Китаю та Індії для формування європейського культурного простору; – <i>поняття</i> «індуїзм», «каста», «Піднебесна імперія». Уміти: – <i>показати на карті</i> території середньовічних Індії, Китаю та Японії; – <i>розповісти</i> про пам'ятки культури Індії, Китаю та Японії епохи Середньовіччя.	Держава і суспільство в середньовічному Китаї. Досягнення китайської культури. Індія в період політичної децентралізації (дроблення). Делійський султанат. Досягнення індійської культури. Японія.

Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт.

- Провести уявну екскурсію до середньовічних пам'яток культури Китаю, Японії та Індії.
- Підготувати індивідуальний або колективний проект (вікторину, квест та ін.) про культурні досягнення середньовічного Сходу, які мали вплив на формування європейського культурного простору.

Узагальнення

У 2012 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ УКЛАЛИ: **Пометун Олена**, завідувача лабораторією Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, членкиня-кореспондентка Національної академії педагогічних наук України, докторка педагогічних наук, професорка (*голова Робочої групи*); **Атамась Олена**, вчителька історії ліцею «Наукова зміна» міста Києва; **Власов Віталій**, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук; **Гаврилюк Жанна**, вчителька історії гімназії «Діалог» міста Києва; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту; **Комаров Юрій**, учитель історії ліцею «Лідер» № 171 міста Києва; **Костюк Ірина**, методистка Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Ладиченко Тетяна**, завідувача кафедрою методики навчання історії, суспільно-політичних дисциплін гендерної рівності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидатка історичних наук, професорка; **Малієнко Юлія**, наукова співробітниця Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидатка педагогічних наук, вчителька гімназії «Троещина»; **Ставнюк Віктор**, завідувач кафедру історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор; **Ткаченко Володимир**, головний науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор історичних наук, професор; **Тимченко Алла**, завідувача міським методкабінетом міста Джанкою Автономної Республіки Крим, вчителька історії школи-комплексу № 2.

У 2017 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ ОНОВИЛИ: **Мудрий Мар'ян**, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук (*голова Робочої групи*); **Байкєніч Ганна**, завідувачка сектору методичної роботи Українського інституту національної пам'яті, кандидатка педагогічних наук; **Баханов Костянтин**, професор кафедри педагогіки вищої школи, управління навчальним закладом та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Бердянського державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук; **Бурлака Олена**, вчителька історії Городищенського економічного ліцею Черкаської області; **Гирич Ігор**, завідувач відділом Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАНУ, доктор історичних наук; **Громовий Віктор**, директор Міжнародної благодійної організації «Центр тестових технологій та моніторингу якості освіти», шеф-редактор порталу «Освітня політика»; **Гупан Нестор**, го- ловний

науковий співробітник Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, кандидат історичних наук, професор; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; **Кендзьор Петро**, доцент кафедри суспільних дисциплін Львівського інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук; **Ксьондзик Тетяна**, учителька історії ЗОШ I–III ступенів № 5 м. Житомира; **Майданик Олена**, учителька історії та правознавства Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів Чернівецької міської ради; **Митрофаненко Юрій**, старший викладач Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук; **Осмоловський Сергій**, завідувач, професор кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, кандидат економічних наук; **Пастушенко Роман**, завідувач кабінету розвитку освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Руккас Андрій**, доцент історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук; **Скальський Віталій**, науковий співробітник Інституту історії України Національної академії наук України, кандидат історичних наук; **Хлипавка Леся**, учителька історії та правознавства Черкаського навчально-виховного об'єднання «Дошкільний навчальний заклад–загальноосвітня школа I–III ступенів № 36» імені Героїв-прикордонників; **Черевко Оксана**, доцентка кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, кандидатка історичних наук; **Щупак Ігор**, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні», кандидат історичних наук.

У 2018 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДООПРАЦЮВАЛИ:
Патриляк Іван, декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук (*голова Робочої групи*); **Мудрий Мар'ян**, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук (*заступник головуючого*); **Байкєніч Ганна**, завідувачка сектору методичної роботи Українського інституту національної пам'яті, кандидатка педагогічних наук; **Баханов Костянтин**, професор кафедри педагогіки вищої школи, управління навчальним закладом та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Бердянського державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук; **Бурлака Олена**, учителька історії Городищенського економічного ліцею Черкаської області; **Власов Віталій**, старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАН України, кандидат історичних наук; **Гаврилюк Жанна**, вчителька історії гімназії «Діалог» м. Києва, кандидатка педагогічних наук, вчителька-методистка; **Галєгова Олена**, наукова співробітниця ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»; **Гирич Ігор**, завідувач відділом Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, доктор історичних наук; **Головко Володимир**, старший науковий співробітник відділу історії України 20–30-х років XX ст. Інституту історії України НАН України, кандидат історичних наук; **Гриневич Владислав**, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, доктор політичних наук; **Гук Олександр**, вчитель історії Київського спортивного ліцею-інтернату, вчитель-методист; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка департаменту загальної середньої та дошкільної освіти

Міністерства освіти і науки України; **Ксьондзик Тетяна**, учителька історії ЗОШ I–III ступенів № 5 м. Житомира; **Кульчицький Станіслав**, головний науковий співробітник відділу історії України 20–30-х років XX ст. Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук; **Лапчинська Ніна**, заступниця генерального директора Національного музею «Меморіал жертв Голодомору»; **Майданик Олена**, учителька історії та правознавства Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів Чернівецької міської ради; **Малієнко Юлія**, старша наукова співробітниця Інституту педагогіки НАН України, кандидатка педагогічних наук, вчителька-методистка; **Мисан Віктор**, заступник директора з навчальної роботи комунального закладу «Школа-інтернат I–III ступенів «Рівненський обласний ліцей»» Рівненської облради, кандидат педагогічних наук; **Марочко Василь**, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, керівник Центру досліджень геноциду українського народу, доктор історичних наук; **Островський Валерій**, в. о. доцента кафедри теорії та методики навчання, методист Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук; **Пастушенко Роман**, завідувач кабінету моніторингу Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Руккас Андрій**, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук; **Сергійчук Володимир**, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук; **Хлипавка Леся**, учителька історії та правознавства Черкаського навчально-виховного об'єднання «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I–III ступенів № 36» імені Героїв-прикордонників.

У 2022 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ ЗМІНИЛИ Й ДОПОВНИЛИ (відповідно до наказу Міністерство освіти і науки України від 03.06.2022 р. № 521 «Про утворення робочих груп з оновлення змісту навчальних програм»): **Гриневич Людмила**, провідна наукова співробітниця Інституту історії України Національної академії наук України, директорка Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору (HREC in Ukraine), докторка історичних наук (голова Робочої групи); **Арістов Вадим**, старший науковий співробітник Інституту історії України Національної академії наук України, кандидат історичних наук; **Байкєніч Ганна**, завідувачка сектору методичної роботи Управління наукового забезпечення політики національної пам'яті Українського інституту національної пам'яті, кандидатка педагогічних наук; **Баханов Костянтин**, професор кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук; **Гаврилюк Жанна**, учителька гімназії «Діалог» Дарницького району м. Києва, кандидатка педагогічних наук; **Гирич Ігор**, завідувач відділу Інституту української археографії та джерелознавства Національної академії наук України імені М. Грушевського, доктор історичних наук; **Гриневич Владислав**, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Кураса, доктор політичних наук; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка головного управління загальної середньої та дошкільної освіти директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України; **Желіба Олександр**, доцент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель історії Ніжинського ліцею Ніжинської міської ради при НДУ імені Миколи Гоголя, кандидат педагогічних наук; **Малієнко**

Юлія, старша наукова співробітниця відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидатка педагогічних наук; **Мелещенко Тетяна**, заступниця декана з наукової роботи історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, професорка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти, кандидатка історичних наук; **Мокрогуз Олександр**, завідувач кафедри Чернігівського обласного інституту післядипломної освіти імені К. Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук, доцент; **Мудрий Мар'ян**, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук; **Островський Валерій**, в. о. доцента Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук; **Павлов Василь**, керівник експертної групи військових зв'язків з громадськістю Директорату інформаційної політики в сфері оборони та стратегічних комунікацій Міністерства оборони України; **Пастушенко Роман**, фахівець Центру матеріальних ресурсів департаменту освіти і науки Львівської обласної військової адміністрації; **Полянський Павло**, заступник Державного секретаря Кабінету Міністрів України, кандидат історичних наук, доцент; **Потильчак Олександр**, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор; **Сокирко Олексій**, доцент кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук; **Старченко Наталя**, старша наукова співробітниця Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, докторка історичних наук; **Хлипавка Леся**, учителька історії Черкаської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 2; **Щупак Ігор**, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», член Ради директорів UJE, постдокторант Університету Торонто, кандидат історичних наук.